

**ЧУДИК Н. О.,**

кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри  
кримінального права та процесу  
(Тернопільський національний  
економічний університет)

**МУДРИК К. А.,**

студентка IV курсу  
юридичного факультету  
(Тернопільський національний  
економічний університет)

УДК 343.81

### ПРОБЛЕМИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ АРЕШТУ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано особливості відбування покарання у виді арешту в арештних домах України, проблеми їх функціонування та шляхи вирішення цих проблем.

**Ключові слова:** покарання, арешт, органи та установи відбування покарань, арештний дім.

В статье проанализированы особенности отбывания наказания в виде ареста в арестных домах Украины, проблемы их функционирования и пути решения этих проблем.

**Ключевые слова:** наказание, арест, органы и учреждения отбывания наказания, арестный дом.

The article describes peculiarities of serving punishment through arrest in the houses of detention of Ukraine, problems functioning and ways of solving these problems.

**Key words:** punishment, arrest, agency and penitentiaries, houses of detention.

**Вступ.** В умовах інтеграції української держави до Європейського союзу та світового співтовариства необхідно реформувати національне законодавство у сфері відбування покарань та систему органів та установ відбування покарань відповідно до міжнародних стандартів. Особливо це стосується такого виду кримінального покарання, як арешт, характерною рисою якого є його відбування у спеціальних установах – арештних домах, які у зв'язку із політичними, економічними проблемами, недостатнім матеріально-технічним забезпеченням створюються дуже повільно.

Проблеми відбування покарання у виді арешту в Україні є предметом дослідження таких учених, як К.А. Автухов, Ю.В. Шинкарьов, А.М. Овчаренко, В.П. Голубицький, А.М. Авраменко та ін. В цілому, незважаючи на актуальність та важливість, ця тема недостатньо досліджена в Україні.

**Постановка завдання.** Метою статті є дослідження проблем відбування покарання у виді арешту та функціонування арештних домів в Україні.



**Завдання статті:**

- 1) дослідити порядок відбування покарань у виді арешту та його основні проблеми;
- 2) проаналізувати процес створення та функціонування арештних домів в Україні;
- 3) виділити основні проблеми існування арештних домів в Україні та шляхи їх вирішення.

**Результати дослідження.** Згідно зі ст. 50 Кримінального кодексу України (далі – КК України) покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Стаття 51 КК України передбачає певний перелік покарань (12 видів), що можуть бути застосовані до особи, яка визнана винною у вчиненні злочину, з урахуванням ступеня тяжкості злочинного діяння, особи злочинця та інших обставин справи. До них належить й арешт [1].

Однак для ефективної боротьби зі злочинністю замало самого факту існування покарання, важливо, аби закладені в ньому правообмеження належно реалізовувалися при його виконанні. Для цього засуджений направляється у спеціально облаштовану установу, в якій створюються необхідні умови для реалізації кари з дотриманням вимог, характерних для конкретного покарання.

Частина 1 ст. 60 КК України встановлює, що покарання у виді арешту полягає у триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців [1].

Введення арешту до системи національного законодавства відповідає тенденціям розвитку законодавства про покарання в інших країнах. Цей вид покарання відомий багатьом державам світу, зокрема, колишнім радянським республікам, а також Іспанії, Китаю, Білорусії, Грузії, Латвії, Литві, Росії тощо [2]. Аналіз історичної літератури й документів виявив, що арешт застосовувався ще за часів дії Литовських статутів на західних територіях сучасної України. Більшого розповсюдження він набув із середини XIX ст. на її східних територіях, що входили до складу Російської імперії. Саме тоді, за часів панування Петра I, він з'явився в Імператорських військових артикулах. Однак, як показують історичні джерела, в цей період загалом ефективність арешту була досить низькою, що було пов'язано зі слабким матеріально-технічним забезпеченням і доволі низьким рівнем правового регулювання. В період радянської влади арешт було замінено на короткострокове позбавлення волі, і нове запровадження його як виду покарання відбулось у 2001 році із прийняттям КК України [3, с. 73].

Арешт має специфічну правову природу: будучи одночасно різновидом позбавлення волі (в його широкому значенні), він має низку специфічних рис, які й обумовили його виокремлення в системі покарань. Арешт від покарання у виді позбавлення волі відрізняється такими ознаками:

- різне коло осіб, до яких повинні застосовуватися арешт та позбавлення волі;
- арешт та позбавлення волі передбачений за вчинення злочинів різної тяжкості;
- різні установи відбування означених покарань та різний режим [2].

Арешт як вид кримінального покарання, як правило, призначається за злочини невеликої або середньої тяжкості, що цілком обумовлено як його строком, так і режимом його виконання та відбування. Він увібрав у себе низку пом'якшуючих особливостей, тому його застосування за деяких умов дозволяє зменшити пагубний вплив застосування покарання у виді позбавлення волі, одночасно ще й збільшити ймовірність досягнення цілей покарання в окремих випадках. До позитивних рис арешту можна віднести також його відносну дешевизну (наприклад, не потрібно витратити кошти на етапування засудженого) й те, що у більшості випадків не виникає потреби у соціальній адаптації та тривалому лікуванні засуджених після їх звільнення. Він не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до семи років [1].

За офіційними даними Державної пенітенціарної служби України, за останні роки простежується тенденція нестабільності призначення і відбування покарання у виді арешту.



Зокрема, на 1 січня 2009 року цей вид покарання відбувало 725 осіб, на 1 липня 2009 року – 697 осіб, на 1 липня 2010 року – 1 053 особи, а 1 січня 2011 року – 918 осіб [4].

Згідно з ч. 1 ст. 50 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) особи, засуджені до арешту, відбувають покарання, як правило, за місцем засудження в арештних домах, а військовослужбовці – на гауптвахтах [5]. Відбування покарання у такій спеціальній установі, як арештний дім, підкреслює специфічність арешту, його окремість від позбавлення волі. На установленні спеціального місця для виконання і відбування арешту робить наголос і законодавство інших країн, наприклад, Естонії, Білорусії, Таджикистану, Росії, Казахстану [6, с. 287].

У зв'язку зі складним політичним та економічним становищем у країні існують досить серйозні проблеми із відбуванням цього виду покарання. Це пояснюється тим, що в Україні практично 10 років від прийняття КК України не було побудовано жодного арештного дому. Відбування покарання у виді арешту проводилось у слідчих ізоляторах (СІЗО) або на дільницях слідчих ізоляторів на території кримінально-виконавчих виправних колоній, що є протизаконним (відповідно до положень КВК України СІЗО не належать до установ виконання покарань ДПтС України; у кримінально-виконавчій системі України слідчі ізолятори є єдиними спеціалізованими установами, призначеними винятково для забезпечення реалізації запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою осіб, підозрюваних і обвинувачених у вчиненні злочинів) [2]. Лише з 2010 року почалися певні зміни на краще щодо цієї проблеми.

З метою розвантаження слідчих ізоляторів, покращення умов тримання осіб, узятих під варту, зараз проводиться робота щодо винесення арештних домів за межі слідчих ізоляторів відповідно до відомчого Наказу «Про створення арештних домів на територіях установ виконання покарань» від 29 червня 2010 року № 216. Зараз арештні дома створені, наприклад, при виправних колоніях у Вінницькій, Житомирській, Запорізькій, місті Києві та Київській, Одеській, Харківській, Чернівецькій та інших областях [7].

Станом на 1 січня 2011 року в арештних домах кримінально-виконавчих установ перебувало 190 осіб: 73 особи – в Автономній Республіці Крим, 11 – у Запорізькій області, 16 – у Київській, 33 – у Луганській, 46 – у Харківській, 11 – у Чернівецькій.

Наприклад, у Харківській області арештний дім, створений на базі Диканівської колонії № 12, відкрився у липні 2010 року. В будинку 6 окремих блокових камер, і він розрахований на 60 місць. Створення арештного дому на території охоронюваної зони Диканівської ВК № 12 дозволило нарешті фактично виконати задум законодавця про відбування арешту в арештному домі. Протягом 2010 року туди було вивезено 109 осіб, що дозволило суттєво розвантажити Харківський слідчий ізолятор [3, с. 73]. Крім арештного дому на базі Диканівської колонії № 12, створено й інші арештні дома, наприклад, при Копичинській виправній колонії управління Державної пенітенціарної служби України в Тернопільській області (№ 112), при Київському слідчому ізоляторі управління Державної пенітенціарної служби України в м. Києві та Київській області та інші (Таблиця 1) [8].

Як бачимо, зараз нарешті зрушив з мертвої точки процес створення арештних домів в Україні. Проте великий об'єм роботи ще потрібно зробити. Як показує Таблиця 1, в Україні не побудовано жодного повноцінного арештного дому, усі вищеперераховані є лише відділеннями при СІЗО та колоніях, а планова потужність більшої кількості з них є просто мізерною, що призводить (при нестачі місць) до відбування покарань засудженими до арешту у все тих же слідчих ізоляторах. У зв'язку з цим, у КК України і КВК України необхідно або накласти мораторій на виконання арешту поки не будуть усунуті всі проблеми щодо його відбування і в кожній області не буде створений свій арештний дім (відбування арешту у спеціальній установі – арештному домі – одна з базових ідей, супутня самій пропозиції введення арешту до системи покарань), або взагалі виключити його з переліку видів покарань як невідповідний одному з основних принципів політики у сфері протидії злочинності – законності, оскільки відбування цього покарання в СІЗО неприпустиме.

Відповідно до КВК України засуджений відбуває весь строк покарання в одному арештному домі. Слід звернути увагу на те, що засуджені до арешту повинні відбувати покарання



тільки за місцем засудження. Це означає, що засуджений до цього виду покарання повинен триматися в межах адміністративної території області, де розташований суд, який проголосив вирок. Уведення подібних жорстких правил про місце відбування арешту пояснюється, головним чином, необхідністю не допускати економічно невиправданого переміщення засуджених. Тому законодавець цілком справедливо та обґрунтовано встановив, що арешт повинен відбуватися в одному арештному домі. Щодо цього правила існує декілька виключень. Переведення засудженого до арешту з одного арештного дому до іншого допускається тільки в разі його хвороби або для забезпечення його безпеки, а також з інших поважних причин, що перешкоджають подальшому перебуванню засудженого в конкретному арештному домі [5].

Таблиця 1

## Арештні доми України

Назва	Адреса	Планова потужність
Арештний дім при Копичинській виправній колонії управління Державної пенітенціарної служби України в Тернопільській області (№ 112)	Гусятинський р-н, м. Копичинці, вул. Шевченка, 94	25
Арештний дім при Вінницькій установі виконання покарань управління Державної пенітенціарної служби України у Вінницькій області (№ 1)	м. Вінниця, вул. Островського, 2	5
Арештний дім при Качанівській виправній колонії управління Державної пенітенціарної служби України в Харківській області (№ 54)	м. Харків, пров. Вишневий, 16	4
Арештний дім при Київському слідчому ізоляторі управління Державної пенітенціарної служби України в м. Києві та Київській області	м. Київ, вул. Дегтярівська, 13	10
Арештний дім при Львівському слідчому ізоляторі управління Державної пенітенціарної служби України у Львівській області	м. Львів, вул. Городоцька, 20	5

Єдиною підставою для того, щоб почалося виконання кримінального покарання, є вирок суду. Так само і підставою для тримання осіб, засуджених до арешту, є виключно вирок суду, який набрав законної сили. Після проголошення вироку та вступу його в законну силу засуджений при призначенні йому покарання, пов'язаного з ізоляцією від суспільства, направляється до установ виконання покарань (далі – УВП). У чинному КВК України, як і у Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, відсутня вказівка на порядок направлення засудженого до арештного дому (окремих постів та секцій слідчого ізолятора, де сьогодні відбувається арешт) [9]. Отже, порядок направлення засуджених до арешту до УВП є зовсім неврегульованим. При визначенні цього порядку та без наявності для цього спеціальної норми є вимушена необхідність використання правових норм, які регулюють те саме відносно позбавлення волі. Тому необхідно звернутися до ст. 87 КВК України, що регулює порядок направлення засуджених до позбавлення волі для відбування покарання. У цій статті зазначається, що вказані особи направляються для відбування покарання не пізніше десятиденного строку з дня набрання вироком законної сили або з дня надходження із суду розпорядження про виконання вироку, який набрав законної сили. Протягом цього строку засуджений має право на короткострокове побачення з близькими родичами. Згадане положення цілком прийнятне для його застосування щодо осіб, засуджених до арешту. Але це не знімає питання про необхідність нормативного врегулювання порядку направлення засуджених до арешту до УВП [5].



Змістом покарання у виді арешту, як і будь-якого іншого виду покарання, є кара, що виражається у фізичних і духовних обмеженнях. Відбування арешту пов'язано з обмеженням свободи вибору місця проживання й перебування, пересування та визначення власного способу життя, тому основним елементом змісту арешту слід вважати саме ізоляцію, що має як фізичний, так і духовний прояв. Фізичний аспект ізоляції полягає у фактичному поміщенні особи до спеціальної установи виконання покарань – арештного дому.

Однак треба зазначити, що відбування засудженим арешту більшою мірою пов'язане з обмеженням його пізнавальних можливостей, з «відстороненням» його від позитивних аспектів життя суспільства порівняно із засудженими до позбавлення волі. Це виявляється в тому, що в процесі виконання позбавлення волі працівники кримінально-виконавчих установ повинні намагатися розширити в засуджених пізнавально-діяльні можливості, дати їм знання, залучити до соціально-корисної діяльності та сформувавши правильне ставлення до правил поведінки, що сформувалися в суспільстві. При виконанні арешту така діяльність майже не проводиться персоналом арештного дому. З огляду на строки відбування арешту це просто недоцільно.

**Висновки.** Отже, арешт як вид кримінального покарання в сучасних умовах перебуває на стадії свого становлення і закріплення у системі видів покарань. Розширення практики застосування арешту може виступати одним зі шляхів зменшення рівня криміналізації суспільства, що, насамперед, пов'язано з короткостроковістю досліджуваного виду покарання. Нині при виконанні арешту персонал Державної кримінально-виконавчої служби України стикається з багатьма проблемами як теоретичного, так і практичного характеру. Останні, насамперед, пов'язані з браком відповідної матеріально-технічної бази й фінансування для його виконання. При цьому існують проблеми й теоретичного плану, пов'язані з правовим забезпеченням процесу виконання арешту. Особливо гостро постає проблема створення арештних домів як спеціальних установ відбування цього виду покарання, оскільки навіть зараз, після стількох років застосування арешту в Україні, так і не було створено належної системи арештних домів. Щоб забезпечити якомога кращий виховний вплив на засуджених, варто якомога швидше усунути цю проблему.

#### Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
2. Шинкарьов Ю.В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ю.В. Шинкарьов. – Львів, 2007. – 21 с.
3. Овчаренко А.М. Виконання кримінального покарання у виді арешту в арештних домах та на гауптвахтах / А.М. Овчаренко, В.П. Голубицький // Юридичний журнал. – 2011. – № 3 (105). – С. 73–79.
4. Авраменко А.М. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді арешту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А.М. Авраменко – Дніпропетровськ, 2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=1956>.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3. – Ст. 21.
6. Шинкарьов Ю.В. Проблеми правового регулювання направлення засуджених до арешту до місць відбування покарання / Ю.В. Шинкарьов // Форум права. – 2007. – № 3. – С. 287–291.
7. Звіт про виконання Плану заходів щодо реалізації основних напрямів діяльності Державної пенітенціарної служби України на 2011 рік (за I квартал 2011 року) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://законь.com/print:page,1,12711-zvt.html>.
8. Відбір місць несвободи [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://map.npm.org.ua/list>.
9. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 року № 2186/5 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 88.

